

**ВІДОБРАЖЕНА СИНОНІМІЯ / АНТОНІМІЯ
ДЕАД'ЕКТИВНОГО ТЕЗАУРУСА
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ 'STRONG – WEAK'**

© Гасько О.Л., 2002

Стаття присвячена маловивченому явищу відображеної синонімії / антонімії як різновиду вторинної словотвірної синонімії. Дослідження проведене у межах дериватарію лексико-семантичного поля прикметників 'strong / weak' за міжчастиномовним параметром.

Reflected synonymy / antonymy being a type of the secondary word-forming synonymy has been studied within the derivational onomasiological space of the lexical-semantic adjectival field 'strong/ weak'. It is regarded using the part-of-speech parameter.

Відображена синонімія, як різновид вторинної синонімії, досить часто зустрічається у досліджуваному полі прикметників 'strong /weak'*. Вона є специфічним та маловивченим типом словотвірної синонімії і відіграє важливу роль в організації синонімічно-антонімічних відносин у межах гнізд.

Відображені синоніми – це похідні слова, утворені від лексичних синонімів за допомогою однакових афіксів. Наприклад,

Tough - strong versus weak - soft :
Toughish -strongish // weakish - softish ;
Toughly-strongly // weakly- softly;
Toughness-strongness (x)** // weakness - softness ;
Toughen - strengthen // weaken - soften.

Цілком зрозуміло, що ряди відображених синонімів є ще більш вкороченими, оскільки вони обмежені необхідністю наявності не просто синонімічних, а саме однакових словотвірних засобів.

Системний характер мови зумовлює і передбачає опис її одиниць у взаємозв'язках з іншими одиницями в межах певного угруповання. Полісемія, будучи результатом історичного функціонування слова в мові, охоплює словотвірні зв'язки і складнішої системної одиниці лексики – антонімо-синонімічної парадигми [8, с. 169]. Лексична система мови є відкритою і тому її можна об'єктивно представити не шляхом опису окремих одиниць, а цілих лексичних груп, об'єднаних спільністю значення та пов'язаних певними відношеннями (у цьому випадку синоніміко-антонімічними та дериваційними).

Вивчення системних відношень у лексиці зумовлює дослідження семантики слів у тій чи іншій мірі протиставлених у системі мови. Лексико-семантична група оцінних прикметників є лексичним угрупованням особливого роду. Воно складається з двох синонімічних рядів, домінанти яких знаходяться між собою в автонімічних відносинах [4, с. 4]. На рівні глибинної структури опозиції за допомогою семантичного аналізу в антонімів виявляється

* Вибірка досліджуваного дериватарію проводилось за даними історичного словника [9] і доповнена матеріалами словників [10 – 12].

** Знаком (x) позначені слова, що вийшли з ужитку.

загальна інваріантна ознака: максимального заперечення [5, с. 66]. Антоніми пов'язані між собою складною системою парадигматичних відносин особливого типу, що прямо чи опосередковано виражають ідею заперечення. Семантичний простір, створений ними, містить центральне ядро слів, значення котрих безпосередньо заперечують одне одного [7, с. 1, 3]. Характерною рисою антонімів є те, що їх протиставлення відбувається за однією ознакою [6, с. 98]. Тому розмежування стосується лише домінант. Сукупність синонімічних рядів прикметників, які мають оцінку в конотації, утворює множину, що з погляду спрямованості оцінки може бути описана як поле з двома ядрами, позитивним та негативним [3, с. 5]. Дихотомія лежить в самій суті антонімів як семантичного явища. Навіть у тих випадках, коли одне і те ж слово має декілька протиставлень, останні конфронтують з ним не одночасно, а по черзі [6, с. 98]. Антонімічні синонімічні ряди є полярними в межах ЛСГ.

Що стосується відображених антонімів, то це - похідні слова, котрі є антонімами лише в силу антонімічності вершинних слів гнізд, до яких вони належать. Їх антонімічність носить запозичений і відображений характер [2, с. 147]. Напр., *stoutish* // *faintish*; *stoutly* // *faintly*; *stouten* // *fainten* (x).

У зв'язку із тим, що явище відображеної синонімії / антонімії безпосередньо пов'язане з афіксальним словотвором, найчіткіше воно прослідковується у похідному прислівнику із суфіксом -ly. Інші частиномовні похідні, маючи у своєму розпорядженні більший афіксальний потенціал, відзначаються певною різноманітністю:

Дієслівна категорія : *strengthen- stouten - toughen* ; *muscularize - potentize - stalwartize* ; *activate* (x) - *potentiate* ;

Прикметникова категорія : *strongish - stoutish - toughish* ; *robustious - mightyous* (x) // *frailful* (x) - *faintful* (x);

Іменникова категорія : *strongness* (x) - *robustness - sturdiness - firmness - sinewiness - vigorousness - stoutness - hardness - activeness - potentness - toughness - mightiness - powerfulness - brawniness - burliness - wiriness* ; *muscularity -activity - virility* ; *athleticism - stalwartism* // *weaker - lowerer - fainter - duller*; *weakness - softness - feebleness - lightness - dullness - paleness; flaccidity - frailty - senility*.

Як видно із наведених прикладів, найширше представленим у плані відображеної синонімії є іменник. Розглянуто деривати, що є конститuentами відад'єктивних гнізд з найтипівішими частиномовними суфіксами: прислівникового -ly, іменникового -ness, дієслівного -en та суфікса -ish похідного прикметника.

Якщо позиції деад'єктивних іменників та прислівників у ряді відображених синонімів практично повністю зайняті, то ряди відображених синонімів похідного прикметника та дієслова характеризуються значним ступенем лакуарності і є більш вкороченими.

Відображена синонімія спостерігається в дериватарії обидвох досліджуваних прикметників. Проте дане явище набуло значно більшого поширення у випадку прикметника 'strong'. Тезаурусна полісемія домінанти [1, с. 35] призводить до започаткування декількох синонімічних рядів. Формування рядів похідних узгоджується із кількістю ЛСВ у семантичній структурі слова – домінанти. Кількість зареєстрованих словниками ЛСВ домінанти 'weak' майже вдвічі поступається кількості ЛСВ домінанти 'strong'. Відповідна пропорція буде зберігатися у відображених антонімічних рядах.

За ЛСВ 'Physically strong, especially of persons' відображена синонімія у міжчастиномовному дериватарії представлена так:

Прикметник: *strongish*, -, -, -, -, -, *stoutish*, -, -, -, *toughish*, -, -, -, -, -, -, -; *robustious*, *mightious* (x);

Прислівник: *strongly*, *robustly*, *sturdily*, *firmly*, *muscularly*, -, *vigorously*, *stoutly*, *hardily*, *actively*, *potently*, *toughly*, *mightily*, *athletically*, *powerfully*, *stalwartly*, -, *burlily*, *wirily*;

Іменник: *strongness* (x), *robustness*, *sturdiness*, *firmness*, -, *sinewiness*, *vigorousness*, *stoutness*, *hardiness*, *activeness*, *potentness*, *toughness*, -, *mightiness*, -, *powerfulness*, -, *brawniness*, *burliness*, *wiriness*;

Дієслово: *strengthen*, -, -, -, -, -, -, *stouten*, -, -, -, *toughen*, -, -, -, -, -, -, -; *muscularize*, *potentize*, *stalwartize*; *activate* (x), *potentiate*.

У поданому відприкметниковому дериватарії за вказаним ЛСВ перша лакуна з наступними п'ятьма лакунарними позиціями фіксується безпосередньо за похідним прикметником та дієсловом домінанти 'strong'. Серед деад'єктивів прислівників перша лакуна займає шосту позицію, а в іменників - п'яту.

Антонімічне ЛСВ прикметника 'weak' 'lacking physical strength, said of persons' налічує значно меншу кількість відображених синонімів / антонімів:

Прикметник: *weakish*, -, *punish*, -, *frailish*, -;

Прислівник: *weakly*, *delicately*, *punily*, -, *frailly*, *senilely*;

Іменник: *weakness*, *delicateness*, *puniness*, *flaccidness*, *frailness*, -;

Дієслово: *weaken*, -, -, -, -, -. Тут найвищою первинною щільністю відзначається ряд похідного іменника, де перша лакуна займає шосту позицію, другим за даним показником є ряд прислівників з лакуною на четвертій позиції. Похідний прикметник характеризується перерваною щільністю свого ряду. Що стосується похідного дієслова 'weaken' домінанти 'weak', то він є єдиним, зафіксованим словником, у ряді потенційно можливих.

Щодо інших ЛСВ прикметників 'strong-weak' первинні синонімічні ряди є коротшими в силу свого вузького семантичного діапазону, а ряди відображених синонімів, відповідно, ще більш вкороченими. Наприклад, синонімічний ряд ЛСВ 'physically strong / weak, said of things' налічує сім членів у підгрупі позитивної оцінки і лише чотири члени негативної. При цьому прикметник 'sleazy', який належить до другої підгрупи, відзначається повною лакунарністю свого дериватарію, за винятком іменника 'sleaziness', що призводить до зменшення кількості відображених синонімів та антонімів. Наступні ряди містять не більше трьох, а інколи навіть двох синонімів.

Функціонування розглянутих суфіксів (прислівникового -ly, іменникового -ness, дієслівного -en та суфікса -ish похідного прикметника) для утворення відображених синонімів / антонімів не підлягає хронологічним обмеженням. Вони діють впродовж всього історичного розвитку мови, зберігаючи свою продуктивність, незважаючи на відмирання певних слів.

Відображена вторинна синонімія / антонімія потребує подальшого вивчення, як важливий компонент проблем, пов'язаних із організацією словотвірних гнізд та синоніміко-антонімічними відносинами у їх структурі.

1. Білинський М.Е. Відображення синонімічної складності основ у віддієслівній деривації сучасної англійської мови // *Іноземна філологія*. – Львів: Світ, 1999. – Вип. 111. – С. 35 – 45. 2. Ваншенкер А.Н., Еремін А.Н., Петриченко М.А. Рецензія на: Тихонов А.Н., Пардаев А.С. Роль гнезд однокоренних слів в системній організації лексики. Отраженняя синонимия. Отраженняя омонимия. Отраженняя антонимия. – Ташкент: ФАН, 1989. –

- 140 с. (с. 145 – 148). // ВЯ, Наука, 1993. – № 4. 3. Кирилова В.М. Спрямованість оцінки у синонімії (на матеріалі прикметників сучасної англійської мови). АҚД. – К., 1996. – 24 с.
4. Лукенчук А.В. Прикметники оцінки в сучасній англійській мові. АҚД. – Львів, 1993. – 16 с.
5. Новиков Л.А. Семантический анализ противоположности в лексике: принципы, аспекты, метод. (с. 55 – 67). // Научные доклады ВШ “Филологические науки”, 1973. – № 3.
6. Плотников Б.А., Трайковская В.Ф. Дихотомическая лексикология. – Минск: Университетское, 1989. – 132 с.
7. Савицкая М.А. Опыт семантического анализа английских существительных с взаимно противоположными значениями. АҚД. – М., 1977. – 28 с.
8. Шеляховская Л.А. Отражение словообразовательных связей исходных полисемантов в русской дериватографии. (с. 168 – 172). // Теория языка и словари. – Кишинев: Штиинца, 1988.
9. A New English Dictionary on Historical Principles // Ed. by J.A.H. Murray. Oxford, 1888 – 1933 (Vol. I – XII).
10. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. USA 1993 by Lexicon Publications.
11. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English // Ed. by A.S. Hornby. Oxford University Press, 1982. (Vol. I – II).
12. The Oxford Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1993.

Т.Й. Лещук

Національний університет “Львівська політехніка”

ДО ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

(розгляд через стереотипи аналітичної психології)

© Лещук Т.Й., 2002

Представлені результати розгляду деяких навчально-виховних проблем у межах формування освітнього процесу у вищій школі. Основою дослідження взято багатобічну методологію аналітичної психології та деякі часткові методики викладання фахових предметів. Розгляд навчально-виховної системи на етапі вищої школи трактується в єдності і взаємозв’язку з іншими етапами освіти в межах єдиного освітнього процесу “школа-вища школа-післядипломна освіта”.

Висліди дослідження, треба сподіватися, будуть внеском у формування стратегії освіти вищої школи.

Im vorliegenden Aufsatz werden die Forschungsergebnisse der Hochschulbildungs- und Erziehungsprozesse vorgestellt. Diese Probleme sind auf Grund der vielseitigen Methodologie der analitischen Psychologie und mancher praktischen Lehrfächerteilmethoden durchgeführt worden.

Das Bildugs- und Erziehungssystem auf der Hochschulbildungsetappe behandelt man einheitlich und gegenseitig zusammenwirkend mit anderen Bildungsetappen in Rahmen “Schule-Hochschule-Nachdiplombildung”.

Die Forschungsergebnisse werden hoffentlich einen Beitrag zu Gestaltung der Hochschulbildungsstrategie leisten.

Формулювання питання

Проблема навчально-виховного процесу у вищій школі України є сьогодні однією з центральних у державотворчому розвитку. За десять років незалежності України досягнуто вже значних успіхів у системі вищої освіти. Проте потреби дальшого удосконалення освітньої системи висувають нові вимоги. У зв’язку з багатогранним розвитком європей-